

MÁ "SMYSL ČESKÝCH DĚJIN" JEŠTĚ NĚJAKÝ SMYSL?

Radomír Malý

Když se začne hovořit o smyslu českých dějin, dost lidí se tváří skepticky. Považují tuto argumentaci za překonanou, za relikt první republiky, kdy argumentace "Masaryk kontra Pekař" a obráceně sloužila politickému klání pravice s levicí. To všechno právě postrádá na aktuálnosti po druhé světové válce, kdy prudké změny vysunuly do popředí jinou problematiku a odsumovaly diskusi o tom, jestli má pravdu Palacký, Masaryk a Jirásek na straně jedné nebo Pekař, Chaloupecký a Kalista na druhé, do kuloáru staromilců zahleděných jednostranně do minulosti. Jsou nebo nejsou tyto námítky opravněné?

Je tragédií našeho národa, že se nepodařilo najít syntetizující odpověď, která by jasně a nedvojsmyslně uspokojila touhu českého národa po duchovním sebeurčení. Otázka po smyslu českých dějin se zredukovala jak v pojetí Masarykové tak i Pekařové na pouhou polemiku o výklad sporných úseků národní minulosti, nikoli o její celistvě pochopení se širokým záběrem. Domnívám se, že právě toto dnes více než kdy jindy potřebujeme syntetický výklad českých dějin, který by navazoval na výklad dějin evropských. A jestliže u kořene smyslu evropských dějin tkví dilema, na něž tak často upozorňuje papež Jan Pavel II., zda jejich základ je duchovní či jiný, pak totéž platí i pro český prostor. Z toho vyplývá i další "buď-anebo". Přijímáme-li, že nad dějinami národu vlastně nějaká vyšší bytost, která jim dává své určení, pak nezbyvá než věřit také v nosnost morálky touto bytostí přikázané jako adekvátní blázní národa, jeho pokroku a rozkvětu. Odmitáme-li onu tézi, potom rozhodují o smyslu dějin, o jejich odkazu pro přítomnost a budoucnost národa, taková kritéria jako síla zbraně, moc a sláva. Tady platí ona Masarykova věta, formulovaná v závěru jeho "Světové revoluce": "Ježíš, ne Caesar! Toť smysl našich dějin...".

Není posláním této studie rozebírat, jak to vlastně Masaryk myslel. Podstatným zůstává, že se mu podařilo vyslovit úzasně hlubokou pravdu, která dodnes není dostatečně domýšlena do všech důsledků, což umiklo

v záplavě předválečné polemiky o smyslu českých dějin Pekařovi a jeho stoupencům. U Josefa Pekaře je to pochopitelné. Byl positivistou, odchovancem Gollovy školy, bránícím se každé transcendentní interpretaci historie. Jsme mu vděčni, že vrhl jasné světlo na sporné úseky naší minulosti z pohledu odborného historika namísto pohledu filozofa a politického pracovníka, jakým byl Masaryk. Objektivně nezaujaty dějepisec musí dát za pravdu Pekařovi v jeho polemice s Masarykem, když odmítá glorifikaci husitství a nastavuje zrcadlo barbarskému krveprolití, jehož se husité dopcuštěli. Pekař má pravdu i v hodnocení Bílé hory: neznamenala sensu stricto ohrožení našeho národa, nýbrž jen vítězství románského kulturního okruhu nad germánským. Baroko nebylo "dobou temna", nýbrž naopak érou evropského rozkvachu katolického myšlení a jemu adekvátního kulturního života, prostupujícího čím dál více české etnikum. Čestí národní buditelé 19. století nemohli navazovat na předbělchorské protestantskohusitské myšlení, neboť jim bylo něčím vzdáleným, naopak, určujícím pro formaci národního zápasu o vlastní existenci se stala jednak osvícenská ideologie, jednak barokní katolické vlastenectví, symbolizované kultem sv. Jana Nepomuckého.

Pekařovy zásluhy jsou tady neoddiskutovatelné. Aby se však jeho koncepce stala nosnou pro současný hlad po duchovních hodnotách, k tomu bylo zapotřebí jednoho, co Pekař postrádal: vyvodit z českých dějin ten závěr, k němuž dospěl jeho odpůrce T.G. Masaryk. Toho ovšem pozitivista Pekař nebyl nikdy schopen. Proto jeho koncepce českých dějin přes všechnu svoji prociznost a svědonitost zůstává pouhou vědou, určenou pro univerzitní katedry. Shrhnout celý smysl české historie v lapidární větě "Ježíš, ne Caesar" a položit jej typicky "pekařovskou" perfektilitou, to jíž bylo na Pekaře příliš. Ať chceme nebo ne, Masarykova idea zdůrazňující etické postuláty jako kybnou silu české historie v tom nejkladnějším slova smyslu více odpovídá dnešní potřebě odhalit smysl života své osoby, svých blízkých, svého národa v jeho minulosti i přítomnosti než faktograficky striktní historická nauka Pekařova. Pekař sám nazval Masarykovu koncepci "mytickomystickou". Je-li tomu tak, potom mystika, rozuměná v tom nejčistším slova smyslu jako nemožnost uspokojení sekulárními hodnotami je právě tím, co mnoho lidí, odchovanych materialistickým světovým názorem, hledá. A má-li být dle biblistů mytus jen obrazným vyjádřením skutečnosti, je nutno i jej akceptovat, pokud si nečiní nárok na konkurenici s objektivní pravdou.

K Pekařově koncepci českých dějin se přihlásili pochopitelně ^{křesťanští} Ona jim vycházela vstříce, snímala z nich odium "rakušáků", "nevlastenců",

"pobělohorských tmářů" apod. Nebylo pro ně snadné nalézt v Masarykově pojetí duchovní prvky, důležité pro budoucnost a trvalé hodnoty, zejména když ona koncepce katolíkům křivdila. Přesto se odhodlal rozpoznat a správně ocenit tato důležitá imponderabilia v Masarykově koncepci katolický kněz Konstantin Miklík, jenž prohlásil: "Masaryk je nám blíže než Pekař." Podobně smýšlel i katolický žurnalistka Alfréd Fuchs, rovněž po válce u Bohdana Chudoby probleskují tyto tendenze. Sklon k tomuto chápání českých dějin, třebas nesměle, projevuje už ve dvacátých letech církevní historik a biskup Antonín Podlahá. Všechny tyto hlasu lze považovat za prorocké a důkaz toho, že dar proroctví v církvi dosud nevymizel. Tito lidé se vymykali úzce konfesijnímu chápání smyslu české minulosti, jako by předpovídali, že duchovní zápas uvnitř českého národa nepovede v budoucnosti po linii katolicismus-protestantismus, nýbrž spiritualismus-materialismus. V tomto kontextu, ohrožení vražedným lomozem materialismu na všech stranách, si už nesmíme dovolit utápet se v polemikách o pozitivním či negativním vlivu protestantismu na našem území nebo o tom, jestli barokní éra byla či nebyla dobou temna. V sázce je mnohem víc. Jako křesťané, katoličtí i evangeličtí, nesmíme vejít do dějin se signaturou novodobých Romulů Augustů, zabývajících se prioritně chovem slepic, zatímco Odeakaroví vojáci obléhají Řím. Je nutno vypracovat jednou spiritualistickou koncepcí smyslu českých dějin. Naše mladá generaci na ni čeká. Znamená to, že je třeba anulovat rozdílné přístupy katolíků, evangelíků, liberálů, marxistů, aj.? Vůbec ne. Katolík vždycky bude husitví hodnotit jinak než evangelík, pokud nechce zapřít svůj katolicismus. Tyto odlišnosti už ale nesmějí hrát podstatnou roli. Polemika by měla být vedena v duchu vzájemného respektu a s tendencí k jednotě v podstatném, čímž je společné přesvědčení o duchovním smyslu českých dějin, o sile myšlenky a mravního svědomí jako určujícího pro osudy národa. Toto společné přesvědčení či lépe řečeno víra znamená přece víc než rozdíly v chápání toho či onoho úseku českých dějin, pod tímto společným jmenovatelem se ony mohou stát částí mozaiky vhodně doplňující obraz.

Pokusme se nyní sub specie tohoto postoje znova podívat na sporná období naší minulosti:

- 1/ Polemika o Jana Husa získává úplně jiný dopad, když se podíváme na Husovu osobu z hlediska mravního a nikoli úzkoprsé konfesního či nacionálního. Jako katolík nemohu souhlasit s těmi větami jeho

cizinců vzbuzovalo pozornost a úctu" /Metoděj Zemek, Jesuitské a piaristické školství a jeho protějšky v 16. až 18. století, in: Moravské bratrské školství a jeho protějšky v 16. až 18. století, Přerov 1979, s.104/. Tu je dobré připomínat, že jednak mikulovské gymnázium nebylo nikterak ojedinělé, za druhé nebylo žádným zanedbatelným ústavem. V polovině 17. století mělo téměř 500 žáků a r. 1750 dokonce 645. A tak jenom opět opakujeme s Pekařem: "to temno 18. století mělo v jiném směru také dosti světla a tepla" atd., a znova si kladme otázku, proč nás různé Komárkové nutí opakovat samozřejmosti.

Obávám se, že širší veřejnost vůbec netuší, jak málo a nedostatečně 17. a 18. století v Čechách a na Moravě známe. Stačí si přečíst akademický "Přehled čs. dějin" v němž části tykající se tohoto období jsou nesporně nejslabšími partiemi díla. Vtip je v tom, že nikoliv vinou autora. Ten si jistě lépe než kdo jiný uvědomoval, kolik analytických studií bude třeba ještě vykonat, než bude možné vypracovat uspokojivou syntézu. Ovšem bouře ve sklenici vody, které jsou v případě baroka až po desetiletí zbytečně vyvolávány, berou historikům chuť do práce. Baroko je politikum, je otázkou pokrokových a nepokrokových tradic naší současnosti. To je pro evangelíky výhoda, ti odjakživa dávali svoje záležitosti do rukou státu. Pracovat o dějinách husitství, ó, to znamená pracovat na společensky závažné práci, avšak práce o baroku, to zavání koledou o přes hubu. A přece ani husitství ani baroko nemohou být předmětem našeho souhlasu či nesouhlasu. Obě historická období byla a jsou součástí našich dějin. Sparta prohrála se Slávii 1:0 a já s tím nesouhlasím!

Nepřičítejme baroku, co není docela jeho a nestavme ho do protikladu s tím, s čím si podávalo ruku. Uspoříme si tak za časté překvapení. Příklad: baroku byl obecně přičítán neutěšený stav poddaných, čili neradostný robotně nevolnický systém. A přece nejnovější páce /např.E.Maur, Český komorní velkostatek v 17. st., Praha, UK 1975/, zabývající se jeho vznikem, nejen ukázaly, ~~proč~~ se u nás nemohly tak jako v některých západoevropských zemích prosadit raněkapitalistické vztahy, ale sledovaly jeho vznik až do poloviny 16. století. Zdá se, že ačkoliv české země v předbělohorském období nelze zařadit do oblasti, v níž se prosadilo tzv. druhé nevolnictví, přesto nelze pochybovat o tom, že se tendence k druhému nevolnictví u nás v předbělohorské době nejen objevily, ale také sílily. Dále: zjištění, že po třicetileté válce nenarůstal dominikál tak rychle, jak se předpokládalo, a že ~~letecky~~ se systém režijních podniků v podstatě vytvořil už před Bílou

nauky, které církevní autorita prohlásila za mylné, evangelík naopak je bude akceptovat. Jedno však nemohu popřít a v tom se shodneme: Hus byl mravně ušlechtilou osobností, která pro věrnost poznané pravdě neváhala dát svůj život. Nebyl to politický agitátor a taborový řečník ani ve smyslu dnešním ani tehdejsím, nybrž kněz hluboce věřící v Ježíše Krista a evangelium, které učinil směrnici svého života. Taková výpověď o Husovi diametrálně se liší od oficiální a nadto hluboce pravdivá, vždycky bude mít svou přitailivost a sílu.

2/ Husitské války nemohou být šťastnou a slavnou dobou českého národa.

Pod optikou etického chápání českých dějin jsem nucen toto konstatovat navzdory opačnému tvrzení establishmentu. Na tom nic nemění, jak hodnotím samotný fakt husitského hnutí, k němuž mohu mít sympatie nebo ne. František Palacký, ve svých "Dějinách" přátelsky nakloněn husitům, přesto jako čestný historik pronáší velmi ostrý odsudek oné doby, kterou líčí jako čas hrůzy, krutosti a krveplolití, což ví každý, kdo se s jeho "Dějinami" seznámil. I Masaryk ve své "Světové revoluci" dává přednost českočeského bratrství před husitstvím. Co je tím řečeno? že se nemáme oním úsekem českých dějin vůbec zahýbat, odsunout jej jako období hanby? Vůbec ne. Mohu, stejně jako Palacký, nalézt zalíbení v husitském hnutí, ocenit jeho počáteční mravní ryzost a zápal pro Kristovu pravdu, ale jsem-li zastáncem ideálu "Ježíš, ne Caesar", pak mi není dovolena nacionalistická nebo třídní glorifikace husitství, zatajování zločinů husitských vojsk nebo jejich ospravedlnňování. V tom je třeba rozhodně odmítnout z romantismu 19. století vzešlé rádoby vlastenecké vynášení husitismu, jež se stalo ideo-vývojem předválečné československé republiky, rovněž i poválečné velebení "husitské revoluce" jako středověké formy třídního boje.

3/ V otázce Bílé hory a 150 let, které po ní následovaly, mohou být opět různá stanoviska. Sympatie k protestantským stavům nebocí saňovým reprezentantům zde nehrají takovou roli. Jistě je, že Bílá hora nebyla šťastným řešením, tím méně třicetiletá válka se svými bestialitami a ukutností. Jako křesťan i jako humanista musím odsoudit násilnou rekatolizaci bez ohledu na můj obdiv či odpor vůči baroku, stejně tak násilnou protestantizaci v jiných zemích, neboť obojí vycházelo z pochybné zásady "cuius regio, eius religio". Na druhé straně však nemohu zavřít oči před obrovským duchovním a kulturním rozmachem, jaký nastoupil po třicetileté válce, což kontrastuje s tradičním označením

této doby jako "temna". Popřít fakt, že tady došlo v oblasti umění, literatury a vědy k úžasnému rozkvětu, by bylo nepočitné a unfair. V zájmu pravdy musí odmítout i tvrzení o údajném ohrožení české národní existence. To nastoupilo až později, v době tereziánské a josefinské germanizace.

- 4/ Co se týká národního ohrožení, jeho rozmach byl vyvolán vlnou dobových myšlenkových proudů osvícenství a později romantismu, zachvacujících celou Evropu. Základ položili barokní katoličtí vlastenci, ideové směry následujících generací však vzdálily národ katolické církvi a reanimovaly protestantskohusitské tradice. I tady rozhodovala síla myšlenky, přesvědčení, kantovsky "kategoricky imperativ", jenž se stal mottem těch časů.

Kdo se rozhodne přijmout toto hledisko smyslu českých dějin, bude nucen leccos ze svých dosavadních postojů revidovat. Pro katolika odchovaného polemickou atmosférou první republiky /jež u mnohých i později narozených ještě dozívá/, zvyklého vidět na Husovi jen a jen chyby, nebude nijak snadné přijmout fakt smrti na hranici jako důkaz mravní velikosti a uznat jej za sui generis mučednictví pro Krista. Záporná reakce mnohých na vystoupení kardinála Josefa Berana v tomto duchu na Druhém vatikánském koncilu je toho dokladem.

Rovněž tak pro evangelíka bude asi těžké uznat, že pobělohorská doba i přes politováni hodnou skutečnost násilné rekatalizace neznamenala jen a jen úpadek, nýbrž naopak vykazovala v mnoha oblastech a sférách rozkvět. Zbývá ještě poslední problém. Koncepce smyslu českých dějin, o níž byla řeč, je přijatelná snad pro křesťany katolické nebo protestantských denominací. Ale v naší zemi žijí liberálové, socialisté a reformní komunisté, kteří se nehlásí ke křesťanství a sami se považují za agnostiky nebo ateisty. Ti všichni více či méně odmítají establishmentem vnucovaný výklad dějin. Pokud současně s tím přijímají ideu priority duchovních a mravních hodnot před hodnotami ryze utilitárními, domnívám se, že nic nebrání, aby také přijali Masarykovo credo "Ježíš, ne Caesar! Tož smysl našich dějin". Otázka, za koho oni sami Ježíše pokládají není v tomto bodě rozhodující.

Pokusme se nyní pod optikou uvedené Masarykovy věty podívat na české dějiny v jejich celku. Loňské jubileum 1100. výročí smrti sv. Metoděje se přímo vnučuje, abychom začali od prvopocátku. Jsem přesvědčen, že

význam soluňských bratří a jejich misie nebyl pro otázku smyslu českých dějin náležitě doceněn. Jejich kult zůstává celý středověk a novověk v pozadí, teprve druhá polovina minulého století jej vynesla do popředí moravského katolického života, což ale bylo napadeno Masarykem v "České otázce", poukazem na minulé generace, které cyrilometodějskou tradici znaly velice málo a téměř z ní nečerpaly. Přitom se Masaryk odvolává na J. Dobrovského, který ve svém hyperkriticismu odmítal cyrilometodějství jako ideový program vůbec.

Cyril a Metoděj, opravdoví organizátoři církevního a náboženského života na Velké Moravě, vnesli svou misi základní kód českého křesťanství, jemuž mělo ono a s ním i český národ, u kterého teprve působením obou Soluňanů křesťanství zdomácnělo v pravém slova smyslu, zůstat věrno. V tomto "genetickém kódu" českého křesťanství byly obsazeny:

- a/ Věrnost tradici západního křesťanství, symbolizovanému latinským ritu a osobou papeže, neboť latinským misionáři /zejména Iroskotové/ byli prvními, kdo hlášali na české půdě Krista a křesťanskou civilizaci. Cyril a Metoděj k takové věrnosti naše předky vedli svým osobním příkladem, když na papetu vyzvu ochotně šli do Říma a osvědčili tam viditelně hlavě křesťanstva svoji věrnost, nota bene v době, kdy jejich krajan Fotios v Caříhradě vyhlašuje schize. Ačkoli sami byzantského obřadu, přesto dávají sice /Metoděj po biskupském svěcení sám sloutí/ liturgii také v římském ritu /i když ve staroslověnštině – tzv. liturgie sv. Petra/, čímž uznávají duchovní nárok západoevropského křesťanství a západní civilizace na český prostor za oprávněny. Pod tímto vlivem český národ také duchovní rostl a byl formován.
- b/ Příslušnost k západní formě křesťanství a eo ipso též k západní kulturní sféře však nesmí přerušit do xenofobie. Otevřenosť vůči všemu dobrému, ať přichází odkudkoliv, hájili Cyril a Metoděj v Benátkách proti "pilátníkům", úzkoprsé uznávající pouze tři jazyky jako liturgické. V tom je též implicité obsazena tolerance, respekt a úcta k odlišné myšlenkové formaci druhého a jeho tradici. Věřen tomuto přesvědčení dovedl Metoděj nebojácně podstoupit urázy a mučení od východofranckého biskupů. Jeho otevřený a tolerantní duch byl v plném souladu s pozadavky Jezišovými, které se v nároku lásky nezastavily ani před nepřáteli. Metoděj sám pronáší vůči svým věznitelům slova odpustění. Kristovo evangeliu jej vedlo k velkorysosti, velkorysost zase k co možná největšímu pluralismu

v oblasti kultury.

c/ Tolerance co do kultury a způsobu myšlení však nikdy u soluňských bratří neznamenala lhůstějnost k mravnímu zlu, ať už přicházelo odkudkoliv. Metoděj, stejně jako celá řada jiných vynikajících a svatých biskupů před ním i po něm, se nebál přijít o přízeň knížete Svatopluka, jemuž také vytykal mravní nešvary, rovněž i slechtě a prostému lidu. Jen důsledné uplatňování etiky evangelia v životě soukromém i veřejném může být stimulujícím činitelem vývoje národa, i když často se zdá, že opak je pravdou. Metodějovo dílo skončilo zdánlivě fiaskiem, když jeho žáci byli rozchnáni. V Čechách svatý kníže Václav, uplatňující etiku evangelia v politice, umírá rukou vlastního bratra. Svatý biskup Vojtěch, první Čech evropského formátu, odmítající se smířit s polygamii, krevní mstou a vzájemným vyvražďováním rodů, je dvakrát vyhnán z vlasti, aby jako psanec zemřel mučednickou smrtí mezi pohanskými Prusy. Nicméně i přes tyto osobní i společenské nezdary si těžko, ale vytrvale a houzevnatě razil cestu nový, ušlechtilejší typ civilizace. Zásluhou církve, křesťanství, český národ kulturně a mravně rostl.

Jsem si vědom, že pohrobci Záviše Kalandry mohou vystoupit proti mně s tézí o negativním vlivu, jaký křesťanství mělo vedle svých pozitivních stránek. Budou hovořit o znevolení a ujařmení ducha, marxisté pravděpodobně neopomenou zdůraznit, že církev byla hlavním nositelem feudálního vykořisťování atd.

Jsem přesvědčen, že dnes už nikdo ze solidních historků nevéří na bajky o údajné "větší svobodě" pohanských Slovanů na našem území, které křesťanství přivedlo do stavu feudální závislosti. Rovněž tak žadny nebude asi akceptovat myšlenky padělatelů Rukopisů o idylickém životě starých Slovanů, jimž se nechal ovlivnit i Palacký, když ve svých "Dějinách" glorifikuje domnělý demokratismus a výšší mravní kulturu našich pohanských předků. Vpravdě toho příliš nevíme o životě Slovanů v předkřesťanské době na našem území, neboť písemné prameny jsou velmi skoupé, ale víme poměrně dosti nejen z českého terénu o tukém boji a namaze vzdělaných a evangeliem zapálených biskupů a řeholníků se svými vrstevníky, kteří teprve nedávno přijali křest. Jestliže průvodním jevem jejich života byly vraždy jako způsob řešení sporů, pověry, mnohoženství a bezchledná svévolie knížete, a křesťanství svádělo právě s tímto zápas, potom šlo jasné o relikt pohanství. Krutá libovůle knížat a vévodů proti poddaným,

kterou lámal u nás sv. Václav, když podle legend procházel zemí a boural šibenice, boří mýtu o údajné demokraticnosti předfeudálního zřízení na našem území, jakož i kdekoli jinde, neboť úřad věvody, vladky či knížete se vyvinul z funkce kmenového náčelníka, od níž byly nejvíce převzaty i metody uplatňování moci.

Život v ranném středověku byl bezpochyby primitivní a surový. Nikdo objektivní však nepopře, že pravé církve a křesťanství to byly, kdo způsobil pomale sice, ale přece jen trvalé zlepšení tohoto statu quo, kdo z hordy lupičů vychoval pokojné zemědělce a poskytl prostému člověku duchovní, mravní i fyzickou /právo azylu/ ochranu před svévolí mocných, kdo naučil lid rodinnému životu a v monogamii povznal úctu k ženě a matce, kdo nevzdělaným barbarům vstípil nejen zásady křesťanské morálky, ale dal jim i základy kultury a vzdělání. Přínos řeholních rádů, zejména benediktinů je tu dostatečně znám. Pod vedením církve a mohutným náporem křesťanských ideálů se stal až do 13.-14. století kulturní a mravní růst českého národa nezadrtitelným, až už zde byly peripetie jakékoliv.

Ve zkratce je možno použít heslo Masarykovo asi takto: v činnosti církve od 9. do 13. století přece jen prevládal "Ježíš" nad "Caesarem", té církve, která tehdy tvořila duchovně nejsilnější vrstvu národa a disponovala též určitou politickou mocí, tudíž ona to byla, kdo národ tehdy formoval. A národ ve svém životě vykazoval jasny vzestup po všech stránkách, jenž vyvrcholil ve 14. století za vlády císaře Karla IV. Církve vychovala mezi Čechy takové charaktere jako bl. Anežka Přemyslovna, bl. Zdislava Lemberkovna, arcibiskup Arnošt z Pardubic, císař Karel IV., reformní kazatel Jan Milíč z Kroměříže a šlechtický myslitel Tomáš ze Štítného. Bylo tomu proto, poněvadž ~~platily~~ v pozadí ony tři prvky, které určovaly činnost sv. Cyrila a Metoděje: věrnost paperi jako výraz sepětí se západní kulturou a civilizací, tolerance k jinak smýšlejícím /diamentální rozdíl mezi Svatohorskými zákony proti pohanství, přikazujícími pouze vyhnat pohanské trorce - mimořádě provozující i posvátné smilstvo - a vyhlazovací válkou německých velmožů proti pohanským kmenům na jejich území/ a příklad opravdového křesťanského života spojený často s osobním nasazením /sv. Vojtěch ve sporu s ještě pohanský smýšlející většinou národa, biskup Ondřej odvážně bránící práva církve proti králi Přemyslu I., později arcibiskup Jan z Jenštejna a sv. Jan z Pomuku statečně hájili církve proti královské svévoli, což jeden z obou zaplatil mučednickou smrtí/.

Troufám si říci, že období od 9. do 14. století bylo jediným v našich

dějinách, kdy národ zaznamenává duchovní, mravní a kulturní pokrok. Od 14. století výš ho nejsou schopen v žádném případě zaznamenat. A nejedná se jen o Čechy, nybrž o celou Evropu vůbec, neboť Čechové netvoří izolovaný ostrov. Přes všechn rozmach vědy, techniky, filozofie a literatury od renesance přes církevní svícení až po dnešní dobu nemohu tedy hovořit o progresivním vzestupu, nybrž o etickém a duchovním úpadku.

Začátek byl dán ještě ve středověku. Prakticky je možno o všech evropských zemích říci, že dokud převládaly výše zmíněné tři prvky v činnosti a životě církve, dokud měl převahu "Ježíš" nad "Caesarem", projevovala Evropa tendenci vzestupnou. Vakuum těchto prvků, i když křesťanství nadále hrálo v životě národů rozhodující úlohu, vedlo však k retardaci a nakonec přímo k opačnému trendu, končícemu v současnosti. Jak a kdy se objevilo ve větším rozsahu ono vakuum?

Za první rozhodující moment považuji ve 13. století zavedení inkvizice. Tehdy dochází v otázce tolerance k důležitému posunu v myšlení křesťanstva, ústupu zpět k pohanské intoleranci. Je překvapující a téžko jednoznačně zodpověditeLNé, proč došlo k této změně tak náhle, snad v průběhu dvou nebo tří generací, když ve 12. století církevní učitel sv. Bernard z Clairvaux zastává jako samozřejmost, že heretikové nemají být trestáni smrtí /a v tomtéž století zakladatel valdenské sekty, jsa v klatbě jako kacíř, chodí po svobodě a umírá přirozenou smrtí, aniz ho kdo vězní či dokonce upaluje/, ale o pouhých sto let později papež Inocenc IV. schvaluje mučení při inkvizičních procesech a jiný církevní učitel sv. Tomáš Akvinský obhajuje nutnost trestu smrti pro kacíře. Tato disproporce ještě více vynikne, srovnáme-li tento postoj s patristickou dobou, kdy sv. Ambrozius z Milána a Martin z Toursu protestují proti popravě Priscilianové vzdorocísařem Maximem a důrazně trvají na tom, že poprava kacíře je téžkým hříchem. Podobně smýšlí i sv. Augustin. Sv. Jan Chrysostomos pak hovoří slovy nadávánu jasnými: "Není povoleno nikdy a za žádných okolností zabít kacíře". Až do 12. století se církev touto naukou důsledně řídila a křesťanským panovníkům ji vždy připomínala, kdykoli zahájili tažení proti kacířům.

Příčin této změny smýšlení může jistě mnoho. Snad k ní vedly albigenské války, kdy kacířstvo poprvé stamalo tváři v tvář mocenské struktury feudálního středověku jako nebezpečná politicky i vojensky organizovaná složka, snad i nebezpečí islámského vpádu do Evropy aj. V poslední době však mnozí historikové upínají pozornost v této souvislosti k ještě jednomu bodu, který se mi zdá klíčový k pochopení této otázky. Jde o recepci

římského práva, jež nastupuje a rozvíjí se právě ve 13. století. Je snad náhodou, že časově souběžně nastupuje nejen inkvizice a náboženská nesušenlivost, ale též počátek onoho duchovního proudu, který nazýváme renesancí? Příkladem k antice, jenž převládl nad prioritně křesťanskou orientací, začíná pomaly, ale postupný regres. Křesťané zde ustoupili od etiky evangelia, aby užnili prostor etice jiné, etice antického pohanství. Jestliže v 9. století papež Mikuláš I. vyhlašuje exkomunikaci nad každym, kdo by se jakkoli podílel na tertuře, potom Innocenc IV. ve 13. století dává této praxi antického Říma své plné požehnání. A nešlo jen o katolickou církev. Středověká kacířská hnutí byla stejně intolerantní, jak dosvědčuje příklad albigenských nebo u nás husitů. Zakladatelé protestantismu v 16. století, navazující na dřívější hereze a z nich vycházející, schvalují hrdelní trestání apostatů stejně jako katolíci. Dřívější obviňování katolíků z násilnictví a nerespektování svobody svědomí ze strany evangelické literatury a obrácené z katolických pozic apologetické zdůrazňování téhož u albigenských nebo protestantů se tak z tohoto pohledu stává neplodnou diskusí. Šlo o dobovy jev západního křesťanstva jako takového, ať už katolického, protestantského či jiného, o krok zpět od praxe evangelia.

Vlna tohoto regresu zasila i české země. Ve druhé polovině 13. století zřizuje král Přemysl II. inkvizici, za Jana Lucemburského už víme o prvním upálení kacířů /nota bene pražský biskup Jan z Dražic je ještě hájí/. Císař Karel IV. ve své zákoníku "Maiestat Carolina" stanoví pro heretiky trest smrti upálením. Není z pramenů známo, že by někdo proti tomuto usu vystoupil, nenacházíme ani náznak toho dokonce i u tak szírových kritiků společnosti jakými byla Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova, Tomáš ze Štítného, ba dokonce ani Mistr Jan Hus nikde jedinym slovem neprotestuje proti upalování heretiků. Trest smrti pro kacíře byl povazován za přirozený jev, kacíř dle tehdejší mentality platil zhruba tolik co dnes terorista. Taktéž smýšleli i ti, kdo vědomě chtěli být kacíři, jenomže s obráceným znaménkem.

Pobouření v Čechách kvůli upálení Husova nevzniklo z protestu proti praxi hrdelního trestání heretiků, z nějaké snad vlny pozadavků respektování svobody svědomí, jak bývá často líčeno, nýbrž z rozhořčení, že Jan Hus, osoba v Čechách známá a vážená, byl souzen v cizině cizí státní a církevní mocí. Protestní list českých šlechticů do Konstnice je toho jasným dokladem.

Upálení Husovo a později Jeronymovo muselo nutno být plným právem chápáno jako urážka národa. Výroku kostnického koncilu, jinž byl Hus

odevzdán světské moci k potrestání bez jakékoli snahy změnit verdikt plamenů, dala církev najevo, že nadále setrvává na regresu od evangelia směrem k mentalitě "tohoto světa", což bylo řečeno tváří v tvář českému národu, sít venia verbo šlo o "hozenou rukavici".

Národ ji zvedl a měl k tomu plné právo. Většina se přihlásila k Husovu odkazu a přijala jako symbol přijímání z kalicha. Jako by sama Prozřetelnost dávala Čechům šanci stát se průkopníky kvalitativního posunu od středověké intolerance. Využili jí? Zde je třeba v zájmu pravdy říci jasné a jednoznačně nikoliv. Snaha vydávat husity za bojovníky za svobodu svědomí se nekryje s fakty a hlavně – neodpovídá středověké mentalitě. Dr. Milan Hüblová v diskusi k dokumentu Charty 77 "Právo na dějiny" sice píše polemicky k artikulu Josefa Hradce ve sborníku "Střední Evropa", že "... Hus jako mučedník se stal symbolem hnutí, které přesahlo své původní cíle duchovní obrody katolické církve a dostávalo rysy sociální a národní, avšak stále ještě neválečnické. Nebyli to stoupenci Husovi, kdo do země přivolali cizí vojska, ale vladař, jemuž se poddaní vymkli z poslušnosti. A teprve na obr

amu nových a nových křížáckých tažení se formují husitské voje... Na počátku zkázy a zhouby české země nebyl Hus a jeho přívrženci, ale katolický císař a král Zikmund..." Nevím, nakolik je autor těchto vět obeznámen s "Husitskou kronikou" Vavřince z Březové, z níž jasně vyplývá, že k násilnostem husitů došlo ještě před vyhlášením křížové výpravy proti nim. Již r. 1419 byli na několika místech v Čechách od husitů vražděni katoličtí kněží i mnichové, ba i prostí měšťané, kteří odmítli přijímání z kalicha. Dokladu je celá řada. Jestliže tedy papež Martin V. a císař Zikmund volali do Čech křížáky, nebylo tak pouze proto, že se "poddání vymkli z poslušnosti", ale stejně pádným důvodem byl i fakt, že katolíkům hrozila genocida. Nepřipisují vinu na úpadku české země v době husitských válek jednostranně pouze husitům, jsem si vědom, že na počátku tohoto vývoje stála hranice s obětí člověka, dokonce hravně ušlechtilého člověka, což se nedá objektivně nijak hájit. Se vší rozhodností musím však vystoupit proti víc jak století trvající propagandistické iluzi, že husité byli prvními bojovníky za svobodu svědomí proti středověkému církevnímu útlaku v oblasti myšlení, že šlo o spravedlivou obrannou válku proti agresi celé katolické Evropy. Tím se jenom nalévá nové víno do starých měchů, neboť tato epiteta jsou plodem teprve novověkého myšlení. Středověký slovák takto neuvažoval a husité byli plně plodem středověku. Nešlo jim o svobodu svědomí v našem slova smyslu, nybrž o

"svobodu hlasání slova Božího", jak zněl první článek Pražských Artikulů, to jest nahrazení vládnoucí a dosud pro všechny závazné katolické ideologie ideologií jinou, nota bene v níž oni sami nebyli zajedno a stoupenci jednoho směru popravovali a vraždili přívržence druhého, když se nechtěli k nim přilonit. Katolická církev byla pro ně "Antikristem", kterého nutno zlikvidovat. Naříkají nad křízackými vpády do Čech a žádají, aby je svět nechal žít po svém, ale sami tuto svobodu nechtějí dopřát jiným, řečeno sice ira et studio, neboť v té době se v křesťanské Evropě uvažovalo tímto způsobem na všech stranách a duchovních sněrech. Zařadme tedy husity tam, kam skutečně patří: do středověku, nad jehož mentalitu, způsob chápání a myšlení, dodejme nad jehož intolerancí a znásilňování lidského ducha se nepovznesli. Nevytloukem tedy z tohoto tristního období kapitál pro naše novověké politické, světonázorové, národní a jiné spory. Jestli Hus může být pro nás příkladem čestného a statečného mučedníka poznání pravdy, pak husitské války ^{jsem} se vší svou krutostí /lhostejno, zdali ji páchala husitská či křízacká vojska/ a zkázou země pouze dokladem, k jakým koncům vedl ústup křesťanstva od etiky evangeliia, ústup od Ježíšovy tolerance k Caesarově intoleranci.

Prvky tolerance se objevují teprve u Jednoty bratrské. Ne sice přímo formulované, ale důraz na "non violence" v duchu Ježíšově vedl tímto směrem. Přes veškerý kulturní přínos Jednoty je však třeba říci, že nezasáhla větší okruh národa, což bylo příčinou, že se nakonec utopila v moři protestantů 16. a 17. století. J.A.Komenský je už více protestantem než českým bratrem.

Ne vlivem posunu v myšlení, leč v důsledku mocenskopolitické konstelace se vytvořila v Čechách a zejména na Moravě zvláště atmosféra tolerance, v níž žili celkem ve shodě vedle sebe staroutrakvisté, protestanti, katolíci, čeští bratří i sektáři z Německa /zvláště novokřtíenci/. Fakt, že tento status quo trval - ne bez peripetií a pokusů o zvrat z té či oné strany - téměř sto let, nota bene v situaci stupňování napětí mezi katolickou a protestanskou Evropou a implicité růstu intolerance, svědčí ve prospěch českého národa, který se spolu s Poláky zařadil mezi nábožensky nejsnášenlivější národy Evropy. Renesanční myšlení otevírá v některých směrech prostor pro větší náboženskou snášenlivost, která však není chápána ve smyslu svobody svědomí v našem slova smyslu, nýbrž ve významu synkretismu a relativismu, což formuloval náš šlechtic Vilém z Pernštejna, sám katolík, slovy: "S Římany věřím, s kališníky držím, s bratřími umírám." Tento závan tolerance v renesanci netrval dlouho a trvat nemohl, neboť animozita

katolíků a protestantů stoupala. Zásada "cuius regio, eius religio", dohodnutá augsburským mírem, pak znamenala definitivní konec všech tolerančních snah. Nejen v Německu, nýbrž v celé Evropě a také u nás, kde vlastně započala třicetiletá válka.

Tolerancia pluralismus 16. století vystrídala čas exaltovaného a nenávistného fanatismu, a to z katolické i protestantské strany. Násilnou protestantizací katolické menšiny, trvající pouhé dva roky vlády Direkteria a "zimního" krále Bedřicha Falckého, vystrídala celou jednu generaci probíhající násilná rekatalizace protestantské většiny a 150 let náboženské nesvobody. Co tedy znamenala Bílá Hora pro český národ? Byla opravdu "černým dnem českých dějin", jak chtějí popularizatoři Palackého a Masarykovy koncepce českých dějin a jak je možno se dočíst i v učebnicích dějepisu dnes? Nebo naopak znamenala záchranu českého národa, jak věřil Jaroslav Durych? Jsem přesvědčen spolu s Pekářem i E. Denisem, že ani jedno ani druhé. Mám-li hovořit o "černém dni" naší historie, pak bych za něj nepovažoval 8. listopad 1620, nýbrž 23. květen 1618, kdy došlo ke druhé pražské defenestraci, tj. k použití síly při řešení náboženské rivalry protestantů a katolíků. Toto datum znamenalo de facto konec pluralismu a svobody 16. století, nikoli teprve Bílé Hora, která byla už jen epizodou ve vývoji situace, jež změnila poměr sil. Pluralitní rudolfinský manýrismus nahradila monopolní barokní kultura katolického charakteru, mohla však v případě vítězství protestantských stavů na Bílé Hoře být i charakteru protestantského, neboť baroko jako fenomén nebylo kulturně omezeno. Z. Kalista proto plným právem počítá mezi barokní myslitele i Komenského a Stránského. Protestantská kulturní sféra byla však v té době, alespoň svou politickou reprezentací, tak spjata s germánským okruhem, že její vítězství ve třicetileté válce by snadno mohlo vést k absorpci českého etnika německým. Katolické prostředí se naproti tomu orientovalo na jihoevropský okruh románskolatinaský, pro vlastní existenci českého národa indiferentní.

Všeobecně se mi za to, že teprve osvícenství, které je spojováno s antiklerikalismem a novodobým bezboženstvím, přinealo zněnu k lepšímu na poli směšenlivosti a poskytlo základ novověkému pojetí svobody svědomí, jak je praktikováno v zemích tzv. "svobodného světa."

Není tomu tak docela. Vliv osvícenství se tu jistě nedá popřít. Chybě je však v tom, že osvícenství se chápe jako jednotná ideologie m způsob marxismu. Tou nikdy nebylo. Šlo o složitý, komplikovaný a machovrstevný fenomén, v němž se střetávaly prvky ryze křesťanské, dokonce církevnícké

a ultramentální, se symptomy deistického a ateistického myšlení. Základní otázka bude proto znít přesněji: které z těchto myšlenkových proudů, křesťanské nebo protikřesťanské, přivedly změnu v chápání náboženské a svetonázorové tolerance? Stalo se módním dokonce i v křesťanských kruzích současnosti vyzdvihovat spíše ty druhé a připisovat jim zasluby, které nemají. Je pravdou, že Voltaire a encyklopedisté ve Francii, reprezentující jednoznačně proticírkevní a protikřesťanský směr, rozvinuli obrovskou uvědomovací kampaně za svobodu myšlení a slova, za zrušení tortury a za likvidaci nevolnictví i poddanství. Ale jak tyto požadavky uskutečnili, když se ve Velké francouzské revoluci dostali k moci? Pouhy rok vlády jakobínské diktatury přivodil tolik poprav pro skutečné nebo domněle odlišné politické nebo náboženské přesvědčení /ateismus, později deismus se stal jediným státem povoleným smyšlením/, že to nedokázala ani španělská inkvizice za 300 let své existence. Nechápu, kde se jen vzala ta dlouhodobá pomatenost i tak erudovaných lidí jako T.G.Masaryka, který navzdory této faktu v závěru své "Světové revoluce" tvrdí: "Teprve Francouzská revoluce kondifikovala práva člověka a uskutečnila je v ohledu náboženském...". Ano, gillotinou. Francouzská revoluce, vzešlá z antiklerikalismu, deismu a ateismu, nejenže svá vznesena hesla neuskutečnila, ale naopak přivodila stav nevidané hrůzvlády a bestiality, jaký snad neměl od starověku analogie. Francouzská revoluce nevytvořila první demokratický stát se svobodou svědomí v dnešním slova smyslu. To bylo dílem o necelých dvacet let starší revoluce americké a následného vývoje v celém anglosaském světě, který spočíval na respektování protestantského křesťanství, jež také mělo vliv rozhodující na formaci první ústavy USA. Vím, že vývoj netyl tak přímočarý, by bylo říct že speciálněho projevu, mimo ho funkce, k postižení všech jeho slozitosti je, že USA byly první zemí, která realizovala náboženskou svobodu v dnešním smyslu. Pod vlivem křesťanských ideových proudů v tehdejsím všepronikajícím osvícenství. Nikoli tedy revoluční Francie pod vlivem protikřesťanských idejí, jež se navzdory vzneseným proklamacím takovou zemí v 18. století nikdy nestala. Druhým státem, plně zajistujícím svobodu svědomí, se stalo Polsko svojí květnovou konstitucí r. 1791, která se odvolává na Pannu Marii. I zde působil vliv osvícenství, dokonce plně katolickoortodoxního. I tento směr měl v jeho rámci své místo.

Tyto vztahy je nutno si ujasnit, protože jejich mylný výklad v evropském měřítku implikuje i pochybené závěry pro jejich postižení u nás. Habsburské Rakousko si muselo na demokratickou ústavu počkat až do druhé poloviny

19. století, nicméně josefinské reformy znamenaly v mnoha směrech její předehru, přesněji řečeno její pozitivní část, neboť josefinismus znamená také soubor celé řady nežádoucích impulsů a negativních zásahů do života společnosti. K těm kladným patří bezpochyby toleranční patent, zrušení nevolnictví a likvidace tortury. K záporným je třeba přičíst už od doby Marie Terezie silící absolutistický centralismus se silnou germanizací, jakoz i svévolné a násilnické zásahy do života katolické církve.

Rakouské osvícenství bylo silně pod vlivem osvícenství německého, jez na rozdíl od francouzského bylo ateistické, nebylo ani plně deistické, spíš oscillovalo mezi přesvědčeným teismem a deismem. Mám na mysli katolické osvícenství, neboť o toto v Rakousku šlo. Naprosto však postrádalo ultramentální smýšlení, mezi biskupy sílily impulsy febronianismu.

Nicméně tábor ultramentálních katolíků nebyl rovněž zanedbatelný a právě on to byl, kdo vyvolal národní obrození. Určit, která z jeho postav patří smýšlením ještě baroku a která osvícenství, je v mnoha případech sporné, dá se říci, že se projevuje vliv obou epoch, např. u Stanislava Vydry, Jana Tesánka, Josefa Steplinga a zejména autora známých "Pamětí" J.F.Vaváka. Naproti tomu piaristé G. Dobner a M.A.Voigt jsou zcela jasnymi osvícenci, i když ortodoxními a ultramentálními katolíky. Kritérium spočívá v tom, jestli kdo přejímá barokní legemy nekriticky nebo se opírá o vědecké metody bádání, což platí i v jiném vědních oborech, dalej jak kdo přistupuje k otázce náboženské tolerance, zrušení nevolnictví atd.

Tábor českých ultramentálních katolíků, věrných papeži a nesouhlasících s josefinskými zásahy do církevního života, se dělil na ty, kdo zůstávali ještě více nebo méně v zajetí protireformačních přesudků a na ty, kdo akceptovali pozitivní stránky nového vývoje. V čele těch druhých stámlí Dobner a Voigt. Oběma směrům bylo jedno společné: obava o osudy katolické církve, vydané napospas panovnickému absolutismu a násilím odtržené od světové církve, reprezentované Římem. Tyto obavy u této vratavy lidí splývaly se strachem o národní existenci, ohroženou tereziánskou a josefinskou germanizací. První vlna národního obrození byla vyvolána ochrannou reflexí před germanizační politikou vlády a pojila se současně se snahou o zachování integrity katolické církve. U kolébky národního obrození stojí tedy Dobner a Voigt, nikoli teprve Dobrovský.

Nepopírám nikterak obrovské zásluhy Josefa Dobrovského jako předního učence, jenž upozornil svými filologickými studiemi na vysokou hodnotu

české řeči a literatury, ale přiznám se, že mi nebyl nikdy příliš sympatický pro své antiklerikální fobie, ponízenou servilnost vůči josefinským úřadům, což mu vyneslo hodnost rektora generálního semináře, bohorovnou povýšenost a aroganci vůči každému, kdo si dovolil jen v detailech s ním nesouhlasit. Stavět jej na piedestal zakladatele a vůdci osobnosti národního obrození je nejen přehnané, poněvadž Dobrovský ve svém hyperkriticismu nevěřil ani v životaschopnost českého jazyka, ale i nespravedlivě vůči Dobnerovi, Voigtovi a dalším, jejichž zásluhy jsou větší, protože věřili v životaschopnost češtiny a nepodlézali vídeňské germanizující vládě. Velikána na úkor těchto udělal z Dobrovského teprve Masaryk, jemuž se zalíbil pro svou údajnou příslušnost k zednářské lóži a antiultramentánní akcenty. Masaryk v "České otázce" velebí jeho čestnost. Oč čestnější byl M.A.Voigt, který v době papežovy návštěvy ve Vídni před zraky celého dvora mu vzdal demonstrativně pokleknutím poctu a prosil o zásah na obranu rušených klášterů, za což byl zbaven profesorské stolice. Tentýž Voigt, jenž krátce předtím zápasil o zrušení tortury jako nekřesťanského způsobu soudnictví a s odporem psal o "katolické lúze", která ničila českobratrskou literaturu. Dobrovský zatím stoupal po žebříčku oficiálního vídeňského antiultramontanismu k vysokým poetám, aniž se pronásledovaných piaristů zastal, naopak je častoval výrazy jako "jezuitské opice" apod.

Vzádném případě nechci snížovat památku Josefa Dobrovského. Jde mi jen o dějinnou spravedlnost vůči těm, kdo mají větší zásluhy ~~než~~ on, a jen pro svoji věrnost ultramentánnímu katolicismu jsou neprávem opomíjeni.

Nedá se upřít, že u počátků českého národního obrození stáli ortodoxní katolíci. Nepodařilo se jim však strhnout vývoj ve prospěch katolicismu, převahu získali nejprve katolíci josefinského a antiultramentánního smýšlení, ovlivnění B. Bolzanem, v éře romantismu převzali vedení českého kulturního a posléze politického života nábožensky indiferentní a proticírkevně orientovaní liberálové a la Jungmann. Evangelíci představují nepatrnou menšinu v národě, i když z jejich řad vysel vůdce národa F. Palacký. Vlastenecká liberální inteligence se nehlásila k protestantismu, i když měla ústa plná Husa a Komenského, nýbrž zůstávala nábožensky lhostejná, zatímco v lidu pokračoval pozvolný, ale nezadržitelný úpadek náboženského cítění, jenž vyvrcholil velkou odpadkovou vlnou po první světové válce. Podobnou evoluci pozorujeme prakticky v celé Evropě. Šlo o další seskup od Ježíše k Caesarovi, i když kodifikace svobody svědomí k prosazení demokratických ústav ve většině evropských zemí by svádělo k opačnému tvrzení. Neálo zde o morálně

podloženou úctu k člověku, o respekt před jeho svědomím, nybrž o zhoubný indiferentismus a sobecký nezájem o člověka vlastní kapitalistickému smýšlení v jeho počáteční éře. Marně varoval před takovým chápáním svobody Bolzanem formovaný ostré kriticky /svlašt proti církvi/ katolík Karel Havlíček, později protestant T.G.Nasáryk. Kravně indiferentní chápání svobody jen otevírá dveře totalitní diktaturě, jak dokázal samotný příklad Francouzské revoluce, které předcházela Deklarace práv člověka a občana. Poněvadž jí chyběl eticky fundament, zakotvený v neomylných principech evangelia, vyústila nakonec v do té doby nejkrvavější diktaturu. Zcela totožný vývoj, jenomže zpomalený, se odehrává od druhé poloviny 19. století až do dnešní doby: demokratické systémy bez duchovních podkladů ústří v totalitní diktatury moderního typu. Svoboda, jež znamená uvolnění mantiského a rodinného života, lascivní poztkařství, pornografii a vraždy nenarozených dětí, lživé nazývané potraty, není v intencích Ježíšových a proto nemála a nemá naději na přezití. Její současná krize v zemích dnešní západní Evropy, ohrožované silícím terorismem, je toho dokladem.

Dechristianizace českého obyvatelstva byla příčinou, že demokracie v českých zemích navzdory intencím Havlíčkovým a Nasárykovým byla právě tohoto typu. Proto také tak neslavně skončila.

Prosincová ústava a po ní následující rakousko-uherská éra znamenala prakticky půl století volnosti a rychlého rozvoje českého národního živlu. Šlo o dobu pro český národ téměř idylickou. Lze jen litovat neštastné národnostní politiky habsburského mocnářství, která způsobila její zánik. Také církevní politika starého císařství, jež dala vznik pejorativnímu termínu "austrokatolicismus" a v principu petrifikovala státní reglementaci do interních věcí církve, jen ještě více vzdalovala český národ katolickému křesťanství, jež bylo chápáno jako nástroj státní a tudíž českému snazení nepřátelské politiky. Nicméně objektivita mne nutí zastat se poněkud tohoto i v katolických kruzích odsuzovaného austrokatolicismu. Je pravda, že katolické náboženství bylo prezentováno zejména na školách odpuzujícím anglickářským způsobem jenom pro vnařší efekt a bez níterné hloubky, ale dochází také k sui generis náboženskouzvěrní obrodě na Moravě vlivem cyrilometodějské myšlenky, v níž figurují zejména F.Sušil a A.C.Stojan. Nelze také zapomínat /což se bohužel děje často/, že přes všechny povážlivé vady znamenal austrokatolicismus období naprosté náboženské svobody, i když katolická církev měla privilegované postavení. Evangelici augsburského i reformovaného vyznání si na náboženskou nesvobodu nemohou stěžovat,

stejně tak i ateističtí volnomyšlenkáři a liberalové. University dominovaly v antiklerikalismu /v katolickém světě – sic!/, až poslanec C. Lueger byl nucen neomaleně žádat jejich předání církevnímu dozoru, učitelstvo nižších stupňů i státní úředníci se nemuseli tajit svým agnosticismem /viz J.S. Machar/. Nikdo je kvůli tomu nepropouštěl ze zaměstnání. Bezdečně mne napadá panegyrikum, jež uveřejnilo v r. 1978 Rudé právo ke 100. výročí narození Z. Nejedlého a kde se snatí vyličit, jak ~~X~~ byl ubožák Nejedly za starého c. a k. Rakouska pronásledován, když jemu, docentovi Karlovy univerzity, odmítali udělit profesuru, poněvadž šla o něm relace, že je "ateista, sociální demokrat a zavilý nepřítel monarchie". Není třeba příliš důvtipu k tomu, aby si nezaujatý člověk přehodil znaménka plus a minus a promítl do současnosti. O tempora, o mores! Srovnávat doopravdy nelze.

Navzdory mnohym jsem toho názoru, že rozbití Rakouska-Uherska bylo chybou a nepřesvědčí mne důvody o nutnosti a nezbytnosti. Masarykovo kolísání v této otázce v prvních letech světové války je dokladem, že i on si byl vědom možných tragických důsledků. Váhání prezidenta USA Wilsona i dvojznačný postoj britské vlády svědčí o tom, že ani dobové možnosti nebyly eventualitou rozbití Rakousko-Uherska nadšeny.

K názoru, že likvidace Rakousko-Uherska nebylo šťastných řešením, mne vede otázka, jestli první Československá republika dokázala vytvořit lepší státní zřízení, jež by lépe dovedlo zabezpečit svobodu jednotlivce i společenství. Odpovidám, že nikoliv. Jistě první republika byla demokratickým státem, ale Rakousko-Uhersko také. Týká základní občanské svobody platící za mocnářství platily i za první republiky. Demokratičtější se stala republika pouze v nepatrných detailech, jako např. všeobecné volební právo, jež bylo za Rakouska podmíněno majetkových cenzen, došlo své plné realizaci až v první republice. V některých ohledech naproti tomu projevila první republika spíše stranickou, tj. záměrnou slabost, kde bylo třeba zasáhnout na obranu napadených. Tak se stalo v prvních letech po válce, kdy katolíci byli terčem téměř pogromistických kampaní. Skutečnost, že jeden jediný legionář zabránil rozlicenému davu rozbít Brokoffovy sochy na Karlově mostě v Praze, je jasným dokladem, že ani nebylo třeba tolik četnictva a vojska na zachranu dalších památek barokní éry, které bohužel neušly pomstychtivosti svedené lázny, stejně jako na obranu lidských zdraví a životů, nebč i krev tekla v této euforii. Jestliže za Rakousko-Uherska křesťanství – při respektování svobody jinak smýšlejících – přece jen

hrálo svou důležitou roli při formaci demokracie, potom za první republiky navzdory opačným přestavám Masarykovým jeho vliv poklesl. První republika byla státem čistě laickým dle vzoru francouzského.

Její zánik v letech 1938-1939 byl jen logickým důsledkem rozbití Rakouska-Uherska, čímž se střední Evropa, atomizovaná a rozkouskována, octla naprostě bezbranná proti ohrožení ze strany totalitních států. Svůj podíl viny měla i nešťastná národnostní politika, jež opakovala chyby Rakouska-Uherska.

Nicméně fakt, že Československo si svou demokracii uchovalo jako jediná země střední Evropy až do r. 1938-1939, se nedá popřít. Rozhodující ~~ty~~ byla autorita prezidenta Masaryka, jenž přes všechny své omyle odmítal demokracii utilitaristickou a usiloval, i když s hubeným výsledkem, o demokracii etickou, opírající se o morálku evangelia. Proto se mu dostalo podpory od všech hluboce věřících lidí, kteří opustili konfesní xenofobii a pokusili se vidět problémy globálněji. I od katolíků, kteří nakonec dosáhli r. 1928 "modu vivendi". Masarykovo heslo "Ježíš, ne Caesar" dávalo do budoucna naději, že křesťanství přece jen nebude odsunuto do pouhé privátní sféry. Podpora, jakou poskytli Masarykové republice katolíci typu Alfréda Fuchse a značná část církevní hierarchie /záměrné zde neuvádíme lidovou stranu, což je poněkud odlišná kapitola/, byla prozírává a lze jen litovat, že toto nepochopila katolická literární avantgarda v čele s Durychem, Demlem, Florianem aj. Demokracie, pokud neznamená pouhou lhůstějnou ke světonázorovým otázkám a existenciálním problémům člověka, představuje přece jen humánnější a evangeliu blížší typ uspořádání společnosti než diktatura, ať už pravicového nebo levicového charakteru. Nejde o svobodu kohokoliv a v čemkoliv, o svobodu pro teristy a cizí agenty. Ekvadorský prezident García Moreno, jenž se netajil svým hlubokým katolicismem a jenž byl nakonec r. 1875 zavražděn svobodnými zednáři, se o tom vyjádřil slovy: "Svobodu všem, jenom ne zlým! Ne těm, kteří neznají sebekázně, jinak by ji zneužili." Dnešní překlad by asi zněl: Svobodu vyznání, politického přesvědčení, mluveného i psaného slova pro všechny. Žádný nesmí být kvůli tomu vězněn nebo vyhozen ze zaměstnání. Etický princip "Ježíš" však neznamená slabost, viz jeho postup v jeruzalémském chrámu proti prodavačům dotytku. Taktéž v politice nesmí být ztotožňován se smířitivostí, jakou ~~ty~~ projevují dnešní západní demokracie vůči teroristické vlně, korupci, pornografii a zejména interrupcím. Nebudu-li i v demokracii zachovány etické principy, o nichž se nediskutuje a které nejsou předmětem parlamentních debat,

pak podlehne náporu diktatury a zanikne.

Ta kové uspořádání je pro nás zatím utopií, alespoň soudím tak pro naši generaci. Nicméně bez ideálu se žít nedá a chce-li někdo vědět, jaký je můj ideál hic et nunc, o co se snažím, o co usiluji, pak myslím, že jsem to právě vyložil. Jsem pro demokracii a proti diktatuře, v tom také vidím i smysl českých dějin. I když se mnohokrát většina národa prokazatelné mylila, vždycky Boží prozřetelnost dokázala i tento omyl dovést k něčemu pozitivnímu. Stačila jen jedna jediná generace od husitských válek k vládě moudrého a prozírávavého, bohužel Evropou a papežským Římem nepochopeného krále Jiřího z Poděbrad, jehož vláda přestavovala jednu ze světlých kapitol českých dějin a poskytla základ pozdější atmosféře tolerance 16. století. Neblahý vývoj náboženské i myšlenkové intolerance 17. století a 18. století přesto vyústil nakonec v obrovské napnutí všeho duchovního potenciálu národa na obranu před josefinskou germanizací. Dechristianizace širokých vrstev lidu a zaslepenost jeho vůdců, což způsobilo osudové rozbití Rakouska-Uherska a perzekuci katolíků v prvních letech nově zřízené republiky, nedokázala nakonec zabránit smíru katolíků s ní a nakonec ukázce Československa 30. let jako jediné demokratické země střední Evropy. Hluboký smysl značné části Čechů v souvislosti s únorem 1948 a tím, co následovalo, skončil v obrodném procesu r. 1968, který vedli mnozí z těch, kdo se aktivně podíleli na "promývání mozků" v 50. letech. Na základě této zkušenosti věřím, že i dnešní marasmus v něco pozitivního vyústí. Tolikrát se už "Ježíš" v zápasu s "Caesarem" v českých dějinách ukázal nezničitelným navzdory neustálému mravnímu úpadku, jaký byl údělem českého národa zhruha od 14. století plně v souladu s úpadkem křesťanské Evropy, počínaje recepcí římského práva a zavedením inkvizice, čímž se křesťanská Evropa poznenáhlu, po generacích, měnila znova v pohanskou Evropu. Na tom nic nezmění ani zdánlivá zlepšení proti předchozímu stavu v oblasti humanitární, která se vždycky nakonec ukázala jako lichá. Rozvoj vědy a její údajné osvobození z područí církve za renesance a zvláště za osvícenství ji vlastně věhnalo do mnohem horšího područí moderního totalitního státu.

Zákaz tortury ve většině evropských civilizovaných států 18. a 19. století, na němž se vedle křesťanů aktivně podíleli i osvícenští bezbožci, byl ihned znehodnocen krvavým terorem a hruzovládou Velké francouzské revoluce, což představovalo přímý důsledek osvícenské dechristianizace. Tortura hitlerovských a stalináckých koncentráků pak mnohonásobně předčila torturu středověkou, také důsledek postupující novověké paganizace.

"Ježíš, ne Caesar", opakuji znova s Masarykem. Jediná cesta, jak dosáhnout opravdové svobody jakožto trvalého a nikoli jen přechodného stavu, vede jen skrze přijetí etických principů evangelia většinou národa, zejména jeho inteligencí. Nehlásan - alespoň ne v této fázi - nutnost christianizace dnes z velké části dechristianizovaného lidu, tím méně násilnou formou, jak by se snad mohl někdo snažit z mého textu vyčíst, nybrž pouhé uvědomění si nevyvratitelné skutečnosti, že kořeny naší národní existence byly, jsou a budou křesťanské. To ovšem implikuje u české intelligence, i když se její největší část hlásí k agnosticismu, akceptaci etických principů křesťanství, anž by se museli zříci svého odlišného filosofického přesvědčení, neboť ve filozofii a světovém názoru je tolerance nejen možná, ale přímo nutná, v morálce však nikoliv. Naše úsilí o svobodu, jež vykristalizovalo v činnosti Charity a VONSu, bude přes všechnu svou uslechtilost zbytěné a marné, jestliže postrádá Masarykův etický princip "Ježíš". Jestliže se mnozí čestně a s osobním nasazením zapojují do akcí za dodržování lidských práv, je to jistě chvályhodné, ale z hlediska budoucnosti v kontextu smyslu vyvoje českých dějin, jak já je vidím, úplně frustrační, není-li podloženo morálkou evangelia. Jsou-li někteří v zajetí rozháraného manželského či rodinného života, jsou-li hnání nenávisti nebo jednají z pocitu osobní ukřivděnosti, pak to není v intencích Ježíšových a svobody, demokracie, o níž usilují, ty byla v jejich provedení tudíž konzumní společnosti dnešního Západu, kde je vše dovoleno a o všem se dá hlasovat, nebo levicovou diktaturou nacistického, trockistického nebo nevímjakého typu. Proto nemohu jinak než zakončit svůj esej o smyslu českých dějin citátem z Bible: "Kde je Duch Pána, tam je svoboda..." /2 Kor 3,17/. Český národ může duchovně, mravně a tím i politicky opravdově růst pouze za tohoto předpokladu. Jinak buде dále upadat.